

ע באר הגולה

הלכות ראש השנה סימן תרב תרג

תרג ובו עשרת ימי תשובה, ובו סעיף אחד :

א טור בשם אבי הקפא

הגה ומתעניינים למחירת ראש השנה (טור) (א) והוא תענית צבור :

א (ב) בכל הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים מרבנים בתפלות ותחנונים. הגה ואומרים (ב) 'אבינו מלכנו' ערב ובקר, (ג) מלבד בשבת (טור). ובאפלו אם קל מילה (ד) שאין אומרים תחנון, אפלו הכי (ה) אומרים 'אבינו מלכנו' (בנהגים). ואומרים בכל יום (ב) (ו) שלש פעמים ודוי קדם עלות השחר, (ז) מלבד בערב יום כפור שאין אומרים אותו אלא פעם אחת (וחמה). ואין נוהגין (ח) תרם (ט) וכן אין משיעין אדם (י) בבית דין עד אחר יום כפור (מהר"ל). אין מקדשין (ז) [ז] הלכנה (י) עד מצאי יום כפור. (יא) ושבת שבין ראש השנה ליום כפור המנהג לומר בו צו"ץ (א) :

תרג ובו סעיף אחד :

א טור בשם אבי הקפא

א אף מי שאינו נוהג מפת של (ב) [ב] עפ"ם, (א) בעשרת ימי תשובה צריך לנהר: (ב) ניש

שערי תשובה

[ז] הלכנה. עכ"ט. ועין בא"ר שהביא זה וכתב ע"ז. הבאתי שמהו נאח ללבוש, ש"ל כמו שלא ידע שימח בן לא יגור עליו מיתה באותו הדין. מהו גם כזה ו"ל בין שמסתמין לבבונה כי מנהג חכמי, ע"ש : [ח] פותחים. עכ"ט. ומ"ש שיאמר י"ג מלות ב"ס כ"י, ע"ז לל"ל (ס"ט) תפוח שמתקמי שבפניו איתא ג"כ התפלה ג"כ, ע"ש, וזנו אין נוהגין בן בקרב התפלה, ע"ש. וכתב ג"כ סימן לר' אהרן שכתב שיחמו לו כחירות ללכת למקום קרוב יחמו לו וינהג בדרך. ונהג כ"צ צ"ע השיג על סגרי"ו בחולף בשער ואעפ"י כתב שתענה מי יום, אך כנה שהשלים החתול לבקש לשלחו בשליחות הנה לטיבת עיניו אין שום הויא דצריך פניה, ופעמים בכל יום שאדם לוקח חתולה פתקה או בתורה או"ף גזע"ט והולך לירידים, שאם ח"י יאכר לו בקרה נפשו אין הסודר צריך פניה, ויחנה מהא דחלק שאמר התפלה ל"ד עד מתי יחנה זה טמון כ"י ולא נחשבים אכר נתם משום דאכר נהה הפתחיל כ"י ולכן א"צ בפניה, רק הויאל והנהג כ"י ותענה שלשה ימים בה"ב, ואם

באר היטב

(ב) א"מ. ויחיד יכול ג"כ לאמרו: (ג) ג"כ. והא"ר ו"ל בספר הפנות כתב שא"ל רק פ"א. במילה אומרים באשמת בין פסא לעשור וכו' ברית אחר והא"ר אומר: (ד) "ב"ד". ועל-פל פנים מצוה לשפט להוציא גולה מתחת ידו, לבוש, מ"א, ט"ז: (ז) הלכנה. ולבוש כתב: ואני שמעתי שארובה טוב שיקראו אותה כדי שכתוב מצוה זו ותוסיף על זכיותינו. כתב אור חדש: טענה באחד שפגוע אפסים עלולה ורצו להרגו ובקש שישחרו לו לצלות מצוה א' קדם מותו, והלכנה היתה בחיוביה וקדשה כמנהג גדולה, ונעשה לו נס כשדלג ג' פעמים כמנהג ונשאו הרוח ונעול מהם. גם שמעתי שמי שקדש הלכנה, מיום שקדשה שוב לא ידע ששמות באותו הדין מאותו יום ואילך, ע"כ: (ס) ושבת. וכתב מ"מ: וכתבם שאין בער אומר ההפסדה שבת ישראל :

(ב) עכ"ם. ואם אינו יכול לאפות בעצמו די כהשילכת קיסם, לבוש ומנהגים. ויזכרו שלא לברך ולשל חלה טענת א"י אע"פ שמכרה להם א"כ מבר להם הטענה, ונ"ל דמי שהולך בדרך א"צ להתחין רק כשעור המפניו ב"ד ס"ס ק"כ, ולא קבילו עליו להחמיר בעשייה ימים יותר משאר ימות השנה. ועין בתשובת נ"ש סימן עב להחמיר בשנת רעבון לאכל גלסקאות של נחתום אנו"הודי ע"י הכשול אותם א"כ בבית ישראל אך בעשרת ימי תשובה למי שפוקד, ע"ש. ושליה דף סז כתב שהחסידים נהגו לאכל חליו פתורה, ואף שכלנו טמאי מתים ט"מ יאכל וז"ל שלא הקשר ונלוש כמ"פירות ונלוש ונשמה מן הבאר שלא יגע ויטמאם, עכ"ל. ועין מ"א שהקשה עליו דהא נסקאו בפיו, ע"ש. וטוב לומר בכל יום מעשרת ימי תשובה בין שיתעב לזכר מנומך ממעמקים קראתיו, ע"ז מ"ש בסימן נד. מ"ח אלו ואלך כשמתענה ישאל מהש"י כפרה ותיים וקנים לעבודתו בהוצאת ס"ח ויאמר י"ג מלות נ"פ גם ואני

משנה ברורה

א (א) והוא תענית צבור. וכל הלכותיו נהבאר בסימן תקנ, ע"ז שם במשנה ברורה: (ב) בכל הימים וכו'. לכד (ב) משבת: (ג) מלבד בשבת. ובאפלו במנהגה של ערב שבת שובכה גם-כן (ג) אין אומרים 'אבינו מלכנו': (ד) שאין אומרים תחנון. ולא יחי רצוף: (ה) אומרים 'אבינו מלכנו'. ואל ארץ אפוס' ו'למנצח' [ד"מ]. במילה אומרים באשמת בין פסא לעשור (ג) וכו' ברית אחר ויהא"ר אומר: (ו) שלש פעמים ודוי. וכן מיום ראשון הסליחות עד ערב ראש השנה, כן משמע במנהגים: (ז) מלבד כ"י. מפני (ז) שצריך לומר שתי פעמים במנהג ובמצריב, והוא גם-כן יום-טוב: (ח) תרם. שלא לעורר כחוח הדין בזמן ההוא, וכן אין משיעין, שהוששין ביותר להביא ענש שבועה לעולם, חס ושלום. ואפשר אפלו אם תב לקבל פתח עליו על-ידי הפוך ובדומה, אפלו הכי אין מקבל בתרם עליו עד אחר יום הכיפורים, ומיהו, אם רוצה יש לומר דהרשות בידו [פ"מ"ג]: (ט) וכן אין משיעין. ועל-כ"ל פנים (ס) מצוה לשפט להוציא גולה מתחת ידו, וכשנש דין למטה אין דין למעלה: (י) עד מוצאי יום הכיפורים. וקדוש הלכנה (ו) יותר טוב ששהו בקשם ובשמתה, ובמקדש איתא, שבמוצאי יום הכיפורים בתקול יוצאת ואמרת ל"ך אכל בשמתה גו"ר.

שער הציון

(א) טור: (ב) דרכי משה בסימן תרד בשם מהר"ל: (ג) מגן אברהם ושי"א: (ד) הג"א: (ה) לבוש ומגן אברהם: (ו) הג"א: (ז) לבוש וביח"טא"ר. ועין בבאר הג"א שכתב דכן עקר: (ח) כשה משה: (ט) אחרונים: (י) מגן אברהם ושי"א: (יא) שם: (יב) עוד כתבו בשם תשובת נחלת שבעה להחמיר בשנת רעבון לאכל בעשרת ימי תשובה גלסקאות של נחתום צו"ם על-ידי הכשול אותם אחר כך בבית ישראל אך למי שנוהר: (יג) מגן אברהם ושי"א: (א) היינו צדקתן צדק. וצו"ן הוא קיצור החיבות [ר"ת] הראשונות שבג' הפסוקים — צדקתן וצדקתן צדקתן.

הלכות ראש השנה סימן תרג תרד

לכל אדם (ג) לחפש ולפשפש במעשיו (ד) ולשוב מהם בעשן ומלידתשובה. וצפוק עברה צריף יותר משוקה מעברה ונאות, כי יותר מתקרט כשיודע שיש מעשי ידוע, ולכן קרפן אשם פלוי הצנף להיות יותר ביקר מחשאת (ד"ע ורבינו יונה ריש ברכות):

הלכות יום הכפורים

תרד סדר ערב יום הכפורים, ובו ב' סעיפים:

א תני תיא בר תב
נכבדה רובת ומפודש
שערי יומט אנה
שקביא טמור

א (א) מצנה (ב) לאכל בערב יום הכפורים ולהרבות בפתנה: הגה ואסור להתענות בו (ג) אפלו

שערי תשובה

רצונו לתן איזה מנהג לתמי הפנה ד"ר טוב עושה, ע"ש. ונ"ש סימן לה סדור השוקה בארץ לא שמשפט כא"א ושם מבא שמונה להודיע לכלל תאשה בעונה שאולי יאמין לו רעה פושט סמכה. ומן הדין היה די בן שיאמר לו שירצו שאשתי זנתה ולא לפרסם כדמארנן ביוקא דף כו אשרי נשוי כר בחטא שאין לפרסם. אך מ"ד הנכרא יותר יאמין לו כשיתורה בעונה לפני בעל האשה: ואם כי לזה עשה בתי ויפולש בענין מסוי, יותר טוב לו שיתבשר שע"ב עבדה ומתבאר מוחלן לו, וגם ח"ב לרקש על עצמו טאח חמיר בעין שלש פנה גם חלק מעברות שביין אדם לתביר שש"ס לו שתאמר אשתי עליו, ע"ש. וכתב באבן-הששם סימן ב האשה שהמיתה ג"ד ע"י ג"ס והג"ס ע"י משנתה, שצריכה תשובה. ונ"ש עוד סימן מה כא' שפולח ג"ד קטן על סוס כר. וכתב בהרא"ה סימן כט: ט"ש פל"ה סי' שישעיה עברה צריף שכתב לעצמו שישנן ויחן חטאת כדי שאם יהיה ויבנה בחימיק כר ונב"ש ששבת ג"י ר"י בן אלישע כר, נכון בן נעשות, וכתב גם שטעור שאכל כדאיקא בימא דף פ. וכן אם חטא שני פעמים צריף לכתב לו הדיעות וההקלטות איד התי, ע"ש. וכתב עוד בסיומן כח בא' ששלה קשרתו לגבות חובות והוא לא רצה בהמת חקר ואח"כ נדפון עד א' כר. ע"ש סדר התשובה ע"י מוקדם אחר, והוא חולק ע"י וכתב בענין זה יש להתקיר ט"ס, ע"ש. ועין לקמן סימן תרד

באר היטב

הפלה ג"ס. וכתב מ"מ: עכ"ם כאלו תימים יצשה כל אדם פדעם היתר שלטוב קדם שישקב ויהאונן על חטאיו ויפשפש במעשיו. וכתב הרא"ש שיקרא באלו הימים אגרת התשובה של רבנו יונה, והארי"ל ז"ל כתב שחשוב הוא ללמוד בספרי מוקר כל השנה. ודיני תשובה בראש ספר הרוקח הבעה"מ וק"ס קצור ראשית חכמה, והספר חסידים מפייען יט עד סימן לב ומסייען טב עד סימן מה, ס"ה ע"ב קע"א, ת"ה עד תר"ו, כהר"י סימן יב קמ"ז קכ"א, ת"ה סימן קצ"ח, בנתיבין זכ"ב סימן עב, פהרי"ט הלכות רוצה, בהשוכה רמ"א סימן לו. א' ששוכר חב"ד לילך בדרך ונתנה, נכון שיקבל תשובה, באר"ש בע פרק חלק. ועין בהשוכה ר"ס לובלין סימן מג מד מה. אשה שמתעבה ללד מח אצלה, בהשוכה מהר"ל סימן מה. ועין במ"ב סימן כו, כשנית ר"מ מינן סימן כה, ר"ל חביב סימן עט, וש"ל סימן צו, ר"י טראני סימן ח. ועין ברי"ף כ"ד דברים המעבבים את התשובה:

(ב) לאכל. ויש למעט בלמודו בערב יום כר' לאכל ולשוואת, וסמ"ח מ"ש שם מהשוכה המ"א ח"ב:

משנה ברורה

בערב יום הכפורים, ורצה הקדוש-ברוך-הוא לתן שכר בעד האכילה באלו התעבור, שאינו דומה מצנה שיש בו צער, כמו שאמרו: לפום צערא אגרא; אלו כתב "בהשעיה לחודש תאכלו", לא היה לנו שכר אלא כמקום מצותו על-ידי אכילה, ולכן שנה הפחוב וכתב מצות אכילה בלשון תענית, שיהיה נחשב אכילה זו לפני הקדוש-ברוך-הוא באלו היה תענית, (ג) כדי לתן שכר פמקב מצנה בעצור עפוי. (ג) ויש לאדם למעט בלמודו בערב יום הכפורים כדי לאכל ולשוואת: (ב) אפלו תענית חלום: אכן אם (ד) מתרא לנפשו ורוצה להתענות, יתענה עד סעודה המפסקת, ויודאי מן הדין סגי כשיאכל פצם אחרת: ואם אינו מתענה היום קלל, (ה) טוב שיתענה איה יום אחר יום-הכפורים: (ו) ואם הל ערב יום-הכפור באתר בשעת ובשפת שלפניו התענה תענית חלום, שצריף למיחב תענית לתעניתו אחר השבת, אין לו להתענות ערב יום-הכפורים אלא יקח עד אחר עבוד המעוד; ולפי דעת הש"י לעיל פסימן רחב סעודת-קטן ג אין צריף שוב להתענות אחר יום-הכפור. ויום-הכפורים פפר גם על זה: (ז) וימי שקשה לו התענית יכול לסמוך על זה: מי שגור שלא לאכל בשור חוץ מיום-טוב, נחבאר פסימן תקע שמטר לאכל בערב יום-הכפור, דבלשון פני-אדם מקרי יום-טוב, ולא מבטי בסעודה המפסקת (ח) אלא אף גם בשתייתו, דאין רגילין לאכל בשור גם בשתייתו, וכל הנודר אדעתא דמנהגא נדר, (ט) אכל פלילה של ערב-יום-כפור אסור. ודוקא בנודר ממש, אבל מי שלא נדר בהר"א, (י) אלא שנהוג פה שלא לאכל בשור פי אם פנימים שאין אומרים בהם תחנון, (יא) אין אפלו פלילה של ערב יום-הכפורים מטר לאכל: ודוקא פלילה ממש אבל לא מקדם לנה, אף-על-פי שהתפלל ערבית:

שער היציין

(ו) נראה שגם כרא"ש מודה לנה, אלא שספר זה מחד יותר לענוי תשובה ולכר נזו לעת הזאת: (ז) מטה"ש: (ח) בן הרי"ז הפנה אברכם בסימן תקע, עין שם: (ט) פוסקים: (א) מגן-אברהם משנא דגנרא: (ב) מגן-אברהם וטי"א-אדם: (ג) פרי חדש ומטה"אפריים: (ד) מטה"אפריים: (ה) הגר"י בסימן רפח: (ו) פני-אברהם וטי"א-אדם וש"א: (ז) מגן-אברהם: (ח) מגן-אברהם וטי"א-אדם וש"א: (ט) ובמקומות שפרשין בפליחות באשמת, אס"פ אין חושבין אותו ליום-טוב, אין לאכל בשור בלילה [שם בשם שלי"ה]:

הַלְבוּת רֵאשׁ הַשָּׁנָה סִימָן תְּרֵד

ביאורים ומוספים

כדי להכין את עצמו לתענית של מחר, אם בן יתכן שגם נשים בכלל המצוה, שהרי גם הן צריכות להתענות למחר.

המנחת הניח (מצוה שיג אות טו) כתב שהדבר תלוי בדרך האם מצוה זו היא מן התורה או מדרבנן (ראה כסף משנה (פיג מהל' גדרים היט) ושיע' לעיל (סי' תקע ט"ג)). שאם היא מדרבנן הרי הסמיכות על מצות התענית, ואם כן דינה כדין התענית ונשים חייבות, מה שאין כן אם היא מן התורה (וכמו שכתב המשגיב כאן). אם כן מאחר שאין ריבוי לחייבן הרי הן פטורות.

ובשו"ת כתב סופר (ארי"ח סי' קיב) כתב ששנים חייבות במצוה זו, משום שמלבד שהקיש הכתוב את אכילת תשיעי לתענית העשירי, גם נעם המצוה שיכין את עצמו לתענית של מחר שייך בהן, ואדרבה הן תשומות כח יותר מהאנשים, הוסיף להוכיח מדברי המהר"ל (מנהגים הל' ערב יום כיפור אות ט) כדעתו. וכן כתבו שו"ת חסד לאברהם (תאומים, מהר"ח סי' טו) והחב"מ שלמה (כאן) ששנים חייבות במצוה זו, והגרי"פ שיינברג (תורת היולדת פ"ט הע' יא) הוסיף, שלפי הטעם שהאכילה היא כסעודת שאר יום טוב ורק שהקדימוה לערב יום טוב, אם כן כיון ששנים חייבות בסעודת יום טוב, הריהן חייבות גם בסעודה זו.

ולגבי מי שירדע שיוכל להתענות בעשירי אפילו אם לא יאכל בתשיעי, ראה מה שכתבו הנצי"ב (העמק שאילה שאילתא קטו סי' יב) והש"י חמד (אסיפת דינים מערכת יום הכיפורים סי' א אות ג). ולענין מי שירדע שלא יתענה בעשירי וכגון חולה, האם הוא חייב לאכול בתשיעי, כתב בשו"ת כתב סופר (שם) שאמנם לפי הטעם שהאכילה היא הכנה לתענית, לבאורה מי שאינו עתיד להתענות אינו חייב לאכול, מ"מ במצוה שהיא מהתורה אין להקל על פי הבנתנו את טעם המצוה, ובפרט מי שקל לו לאכול, הוסיף, שלגבי נשים יש להקל בדבר, שכיון שעיקר הסיבה לחייבן הוא מחמת טעם המצוה, אם בן כשהטעם אינו קיים שוב אין מקור לחייבן (ובכסף מקראי קודש (ימים נוראים סי' לו) תמה על כך שלא חילק הכתב סופר בין חולה הנצרך לאכול שיעור שלם בלא הפסק, לבין חולה שמאכילים אותו פחות מכשיעור בתוך כדי אכילת פרס, שנחשב עדיין כמתענה). וראה מה שכתבנו להלן בשם שו"ת אגרות משה.

הש"י חמד (שם) כתב, שכיון שיתכן שירדם ה' ויתרפא למחר, אין שום טעם לפטור את החולה מאכילה בתשיעי. דעת הגרי"פ שיינברג (תורת היולדת שם), שגם חולה שלא יתענה בעשירי חייב לאכול בתשיעי, מחמת הטעם שהחוב האכילה בתשיעי הוא מפני שהיא כסעודת שאר ימים טובים ורק שהקדימוה לערב יום טוב, וכיון שגם אדם החולה חייב בסעודת יום טוב, חייב הוא גם בסעודה זו. ודעת הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פ"ז אות טו) שגם שמי שאינו עתיד לצום ביום כיפור, בדאי שיאכל את סעודת ערב יום כיפור, על כל פנים משום הטעם הנ"ל, דעת הגרי"ג קרליץ (חוט שני יום כיפור פ"א סי' א) ע"ש לו לאכול בערב התענית אם אפשר לו. כיון שכל ההיתר לחולה לאכול ביום כיפור הוא לצורך פיקוח נפש, ואם לא יאכל בערב יום כיפור הרי יצטרך לאכול יותר ביום כיפור.

מאידך, הנצי"ב (שם) כתב, שכיון שמצוה זו נסמכה למצות תענית העשירי, חובה הוא רק כשמתענה בעשירי.

ומי שאינו יכול לצום אלא אם בן יאכל מיני תרופות או זיריק לנופו דברים המחוקים את גופו, האם צריך לעשות כן כדי להכין את עצמו לתענית, כתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ח ח"ג סי' א) שאין חוב בדבר, כיון שאין ההכנה לצום מגוף המצוה אלא רק המשך בעמוד הבא

[משנ"ב סי' ב]

בספרי מוסר קל השנה⁶ וכו', ויקאונן על קטאיו ויפושש במצוה⁷.

6) וכן הביא לעיל (סי' א סי' יב) בשם הברכי יוסף והחיי אדם, שצריך אדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום, אם מעט ואם הרבה, כי הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, ותבלין היצר הרע הוא תוכחת מאמרו חז"ל. והוסיף בשע"י שם (סי' כו), שלימוד ספרי מוסר הוא יותר חיוב מלימוד משניות.

7) וכן כתב לעיל (סי' רלט סי' ט) שנכון לעשות כל השנה, שיפושש בלילה קודם השינה במעשיו שעשה כל היום, ואם ימצא שעשה עבירה, יתודה עליה ויקבל על עצמו שלא לעשותה עוד. והוסיף, שבפרט צריך בדיקה ביותר בעונות המצויים, כמו חניפות שקרים ליצנות לשון הרע וביטול תורה.

[משנ"ב סי' ד]

וענין קרי"ף עש"ר וקרי"ף דברים הקשקשים את התשובה⁸.

8) וכן כתב הרמב"ם (פ"ד הל' תשובה) וראה שם פרטי דין זה, והוסיף (שם הל"ט), שאף על פי שבדברים אלו מעבבים את התשובה, מ"מ אינם מונעים את התשובה, אלא אם עשה עליהם תשובה הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא.

סִימָן תְּרֵד

סֵדֶר עֶרֶב יוֹם הַכִּיפּוּרִים

[משנ"ב סי' א]

טענה מן התורה לאכל בערב יום כיפור¹ וכו', קני לאכל ולשתות².

1) בטעם המצוה כתבו רש"י (ברכות ה, ב ר"ה מעלה, ויומא פא, ב ד"ה כל) הרא"ש (יומא פ"ח סי' כב) והטור (כאן). שהאכילה היא הכנה לתענית של מחר, וכן מבואר במאירי (ברכות שם ד"ה כל) שאכילה זו היא הכשר מצות התענית.

טעמים נוספים כתב הרבינו יונה (שערי תשובה שער ד אות ח-ט), שיאכל כדי להראות את השמחה בהגיע זמן הכפרה, ותהיה לו לעדה על ראגתו לאשמרו ויגותו ויעתותו, ועוד, שכמו שבשאר ימים טובים קובעים סעודה על שמחת מצות היום, ביום טוב של יום כיפור שאי אפשר לקבוע את הסעודה ביום טוב עצמו קובעים אותה בערב היום, ועוד, שעל ידי כך יתחזק האדם להרבות תפילה ותחנונים ביום כיפור ולהשוב עצות בנפשו על התשובה ועיקריה.

ובסידור הרי"ש מגרמיזא (סי' קא) כתב, שכיון שאת תענית יום כיפור צריך להתחיל מסוף יום התשיעי, אם יתענה גם ביום התשיעי לא יהיה ניכר שהתחיל להתענות את תענית יום כיפור מהתשיעי. טעם נוסף במצוה כתב הפרד"ש (אות ב), שעל ידי האכילה בתשיעי יהיה ניכר שהתענית בעשירי היא מחמת ציווי השם, שכן אם יתענה בתשיעי יראה הדבר שמתענה כפי רצונו, והאיר (כאן סי' א) כתב בשם השבלי הלקט (סי' שו), שעל ידי שאוכל יפה בתשיעי, עניו העשירי קשה לו יותר (וביאר דבריו הערוך השלחן (ס"ד), שאמנם יש לו יותר כח להתענות, אך מ"מ צערו מרובה מהדפוך הפתאומי).

ולגבי חיוב נשים במצוה זו, הסתפק הרע"קא (שו"ת מהדו"ק סי' טז) האם הן פטורות ממנה בכל מצות עשה שהזמן גרמא, או שכיון שהמצוה נלמדת מיועניתי' וגו' שנחשב הדבר כאילו התענה תשיעי ועשירי, אם כן כל שחייב בתענית של עשירי חייב גם באכילת תשיעי, ונשאר בצי"ע. וכן הסתפק הרש"ש (סוכה כח, א), והוסיף לבאר, שבין שכתבו הראשונים (כ"ל) שטעם המצוה הוא

הלכות ראש השנה סימן תרג תרד

ביאורים ומוספים המשך

אבל בו פעם אחת די בכך.

וכן לגבי תענית חלום בפורים, כתב לקמן (סי' תרצה ס"ק ו) שיתענה עד לאחר מנחה ויאכל פעם אחת קודם שקיעת החמה. וכן לגבי תענית חלום ביום טוב של שבועות, ציין לעיל (סי' תצד ס"ק יא) למה שכתב כאן לגבי ערב יום כיפור. ואף על פי שמתענים תענית חלום (כל היום) בשבת (כמו שכתב השו"ע לעיל (סי' רפח ס"ד)), וכן בשאר ימים טובים (כמו שכתב המשגיב לעיל (סי' תקסט ס"ק יח)), מבואר במג"א (כאן ס"ק א) על פי המהרי"ל (מנהגים הלכות ימים נראים אות ו) שאכן שונים שלושת ימים אלו, שאין מתענים בהם כל היום, ועם הדבר התבאר בגמ' (פסחים סה, ב) שאין להתענות בעצרת משום שהוא יום שניתנה בו תורה, ובפורים משום שהוא יום משתה ושמה, ובערב יום כיפור משום שכתוב 'ועניתם' ונ"י (וביאר הט"ז (ס"ק ב) לגבי ערב יום כיפור, שכיון שהתורה החשיבה את האכילה ביום זה לתענית, אם כן נחשב הרבר כאילו התענה לחלוטם.

והמתענה עד הסעודה המפסקת, כתב המג"א (שם) שאין צריך ליטב תענית לתעניתו, ומה שכתב השו"ע לעיל (סי' תקטח ס"ה) שהמתענה תענית חלום בערב יום כיפור צריך ליטב תענית לתעניתו, היינו כשיעבר והתענה כל היום [ראה בביה"ל שם (ד"ה א)], שמי שקשה לו התענית יכול לסמוך על דעת הט"ז (סי' רפח ס"ק ג) שהובא במשגיב להלן בסמוך, שלאחר יום כיפור אין צריך להתענות.

ושיעור האכילה לצאת בה ידי מצות אכילת תשיעי, כתב המנחת חינוך (מצוה שיג ס"ק ט אות טו) שנראה שהוא כנותבת בתוך כדי אכילת פרס, שכיון שמצות האכילה נלמדת מ'ועניתם' ונ"י צריך שתהיה כשיעור האכילה המוציאה מידי עינו, ולגבי מצות העינוי הרי אין אכילה נחשבת רק אם אוכל כשיעור זה. מאידך, השדי חמד (אסיפת דינים מערכת יום כיפור סי' א אות ג) הוכיח מדברי השו"ת כתב סופר (א"ח סי' קד) שיוצא ידי המצוה גם באכילת פחות מכמותה ביותר מכדי אכילת פרס, והביא שאף המנחת פתים (כאן) הוכיח מדברי הט"ז (ס"ק א) שדי באכילת בוית.

ולענין האם יש חיוב אכילת פת בתשיעי, המנחת חינוך כתב (שם) שאין צריך דוקא פת. והוסיף בשו"ת שבת הלוי (ה"ד סי' נד אות ב), שמלשון 'סעודה' שכתב השו"ע אין להוכיח שצריך דוקא פת. שהרי לגבי פורים כתוב בגמ' (מגילה ז, ב) לעון סעודה, ואף על פי כן מבואר במג"א (סי' תרצה ס"ק ט) שאין מקור בגמ' לחיוב פת. מאידך, השדי חמד (שם) כתב, שלפי מה שכתב רש"י (הובא בהע' 1) שמצות האכילה היא כדי להבין את עצמו לתענית, מסתבר שצריך לאכול דוקא פת או שאר דברים מוינים, ולפיכך יש להחמיר בדבר.

ולענין קיום מצות האכילה על ידי עירוי דרך הוריד [אינפחיה], דעת הגר"ח שיינברג (תורת היולדת פמ"ט הע' יא) שכיון שכתב הרבינו יונה [הובא לעיל שם] שסעודה זו היא מגד סעודת יום טוב של יום כיפור, אם כן באופן כזה אין בה שמחת יום טוב, ואינו יוצא ידי חובה.

משמעות דבריו שיוכל להתענות גם בין יום כיפור לסוכות, ואף על פי שלענין החיוב להתענות 'תענית לתעניתו' כתב להלן שידחה את התענית עד לאחר המועד [וכדעת הא"י (סי' רפח ס"ק ט) שבימים שאין אומרים בהם תחנון אין מתענים בהם], מבואר במטה אפרים (אלף למטה ס"ק ה) ששונה הדין לענין 'תענית חלום' שיש להקדימה ואין לחזותה הרבה, שהרי היתיר להתענות תענית זו אפילו בשבת.

המשך בעמוד הבא

עצם האכילה היא גוף המצוה, ודברי הראשונים שהטעם הוא משום הכנה לתענית הם רק לפרש את טעם המצוה. והוסיף, שכיון שאין חיוב בדבר יתכן שאף יש חשש איסור בדבר במה שטורח את גוירת הקב"ה, וכל שכן שלגבי זריקות יש איסור במה שחובל את עצמו.

ובטעם הרבר שאין מברכים על מצוה זו, כתב הגצ"יב (שם) לבאר לפי דרכו שחיוב מצוה זו הוא רק אם מתענה בעשירי [כב"ל], שכיון שיתכן שיאנס ולא יתענה, אם כן יתברר שברכתו היתה לבטלה, ועוד, שיש מי שסבר שאין מברכים על מעשה מצוה שאינו גמר המצוה, וכאן גמר המצוה הוא התענית של מחר. והוסיף, שגם לפי טעם המצוה שהאכילה היא כהכנה לתענית, יש לבאר בפשיטות למה לא תיקנו ברכה על אכילה זו, שהרי לפי זה האכילה היא רק הכנה למצוה, ומברכים רק על גוף המצוה ולא על ההכנה למצוה. וראה טעם נוסף בשדי חמד (שם) בשם בעל ההגהות כור לזהב (על ה"י הריטב"א).

ולענין האם מצות האכילה דוחה את מצות תוספת יום כיפור, ראה מה שכתבנו לקמן (סי' תרח ס"ק א).

2) ומטעם זה שיש להרבות באכילה ושתיה כמצות היום, נהג הגר"ח מולאז'ין (כל הכתוב לחיים עמ' קפח מהדורת תשס"ט) לאכול בערב יום כיפור פירות הרבה יותר מכפי הרגלו תמיד, וכן אחיו הגרש"ז נהג לאכול כל היום ממש בלי גומא, וכן היו המהרי"ל דיסקין (עמוד אש פי"ב אות טב) והטבא מקלם (ארחות רבנו ח"ב עמ' קצט, בשם החו"א) אוכלים צימוקים כל היום.

והשו"ע הרב (פסקי הסידור, סדר כפרות) כתב בשם האר"י ז"ל, שיש להרבות באכילה ושתיה כשיעור שני ימים, ערב יום כיפור ויום כיפור, אכן הא"א (בוטשאטש, ס"א) ביאר כוונתו, שהינו לאכול מעט יותר מכדי אכילת יום אחד, ועל ידי כך נחשב הדבר כאכילת שני ימים. והכפ החיים (ס"ק ב) כתב, שעל פי האר"י ז"ל יש לאכול לפחות שתי סעודות של פת [והוסיף, שהוא כדי שיצטרך לברך 'מוציא' וברכת המזון].

[משגיב ס"ק ב]

אָפּלוּ תַעֲנִית חֲלוּם⁽¹⁾ וכו', עַד סַעוּדָה הַמַּפְסָקָה⁽²⁾ וכו', קְשִׁיאֵכֶם פְּעַם אֶחָד⁽³⁾ וכו', אַחַר יוֹם־הַכַּפּוּרִים⁽⁴⁾ וכו', כִּפּוּר גַּם עַל זֶה⁽⁵⁾ וכו', יָכוֹל לִסְמָךְ עַל זֶה⁽⁶⁾ וכו', לְאָכֹל קֶשֶׁר גַּם קְשִׁירִית⁽⁷⁾ וכו', מִתְּד לְאָכֹל⁽⁸⁾.

3) וכן לגבי תענית יחיד על צרתו, כתב לעיל (סי' תקנח ס"ק ג) שאין להתענות בערב יום כיפור, ובדין שבת ומועד שכתב השו"ע שם (סי' א) שתענית זו אסורה בהם.

ולענין מי שקיבל על עצמו תענית כך וכך ימים, וחל אחד מהם בערב יום כיפור, או באופן שפירט בקבלתו את יום זה, וכן לענין הנשבע להתענות בערב יום כיפור, ראה מה שכתב השו"ע לעיל (סי' תקע ס"א-ג), ולגבי אופן שמרו על הציבור שבארץ ישראל להתענות כך וכך ימים, ואירע בהם ערב יום כיפור, ראה מה שכתב המשגיב שם (ס"ק א).

ולגבי יחיד שקיבל על עצמו שלא לאכול בשר בימים מסוימים או שאדם גדול גזר כך על הציבור, וחל אחד מהם בערב יום כיפור, ראה מה שכתב לעיל (סי' תקעב ס"ק ו).

4) ואף על פי שלגבי תענית בשבת, כתב לעיל (סי' רפח ס"ק א) שאסור להתענות בה אפילו שעד אחת לשם תענית [שאינה תענית חלום], מבואר במג"א (כאן ס"ק א) ששונה איסור תענית בשבת משום שכתוב בה (ישעיה נח יג) 'זקראת לשבת ענג', ולפיכך אסור להתענות בה כלל, מה שאין כן לגבי ערב יום כיפור שכל איסור התענית הוא משום שיש מצוה לאכול בו, ולכן אם

הַלְבוֹת רֵאשׁ הַשָּׁנָה בִּימֵן תְּרֵג תְּרֵד

ביאורים ומוספים המשך

10) ובטעם הדבר כתב המג"א (סי' א) בשם השל"ה (ח"א מט' יומא נר מצוה עמוד סג ד"ה וענין, נרמז בשנה"צ (סי' יא)) משום שהלילה נחשב אצלם כיום טוב אף לענין ריבוי האכילה, ומה שמ"מ אומרים מעט סליחות, מבואר בשל"ה (שם) שהוא משום שעל כל פנים הוא יום מימי החשובה, וכן כתב הא"א (בתשאטש, סי' א) להלכה, שנכון לאכול גם בליל תשיעי.

[אולם הגר"א (סי' ב) והיד אפרים (על המג"א סי' א) כתבו, שיש להוכיח מהגמ' בכתובות (ד, א) ורש"י שם (ד"ה אית ליה וכו') שאין מצוה להרבות באכילה בלילה [ומצינו בעין זה לגבי פורים, שהביא המאירי (מגילה ד, א) שיש מי שסבר שזמן ברכת 'שהחיינו' על היום טוב הוא ביום, כיון שהלילה אינו נחשב עדיין כיום טוב לענין הסעודה. ולהלכה, ראיה מה שכתב המשנ"ב לקמן (סי' תרצב סי' א)], וכן כתבו הנצי"ב (העמק שאלה פ' חאת הברכה שאלה קסט סי' א) והערך השלחן (סי'ה) והוספו לבאר, שבין שטעם מצות האכילה הוא כדי להכין את עצמו לתענית, רי באכילה ביום לצורך כך].

אמנם, במשנ"ב לעיל (סי' רפח סי' ט) סתם כדעת המג"א (שם סי' ק ד) שגם תענית לתעניתו יכול להתענות בין יום כיפור לסוכות [וכן בשאר ימים שאיסור התענית בהם הוא רק מנהג].

ז) וגם באופן שזאנאס ולא התענה ביום כיפור, כתב שם שיעצומו של יום כיפור לו, ואין צורך להתענות אחר יום כיפור, והביא ראיה לדבר ממה שיום כיפור מכפר על עשה ולא תעשה אף על פי שבודאי חייבים עליהם כמה תעניות.

8) וכן לענין שאר תעניות חובה [כמו י"ז בתמוז וכדו'], שחלו ביום ראשון שלאחר שבת שהתענה בה תענית חלום, כתב לעיל (סי' רפח סי' ח) שיש סוברים [ט"ז הנ"ל] שתענית החובה עולה לו לתעניתו, ויחון שתהיה לו לכפרה על מה שהתענה בשבת, וסיים, שאם קשה לו להתענות, יכול לסמוך להקל כדבריהם.

9) ובשר זה, משמעות דבריו לקמן (סי' תרח סי' טו) שהיינו בשר עוף דוקא, אבל בשר בהמה יש להימנע מלאכלו [וראה מטה אפרים סי' תרה סי' ח].

הַלְבוּת יוֹם הַכַּפּוּרִים סִימָן תָּרַד תָּרָה

עא באר הגולה

ב רוקס

תענית (ב) חלום (מהרי"ל). ואם נדר להתענות בו, צנן לציל סימן תקע סעיף ב: ב (ג) באין נופלים על פניהם בערב יום הכפורים: הגה גם אין אומרים (ד) 'למנצח' ו'מזמור לתודה' (מהג"מ). גם אין אומרים קדם עלות השחר הרבה סליחות, ויש מקומות נוהגים למרבות בסליחות, והכל לפי המנהג. ולענין אמירת 'אבינו מלכנו' בערב יום כפור יש בו מקלחת בין אחרונים, ומנהג יערי שלא לקמרו, כי אם לשמול יום כפור בשבת שאין אומרים בו 'אבינו מלכנו', אז אקרין אותו (ה) ערב יום כפור (ג) שחרית:

תָּרָה מְנַהֵג בְּפָרוֹת בְּעָרְב יוֹם הַכַּפּוּרִים, וְבו סְעִיף אָתָּר:

א ימה שנוהגים לעשות בפנה בערב יום כפור לשהט תרנגול על כל בן זכר ולומר עליו פסוקים, (א) יש למנע המנהג: הגה ויש מהנאנים שכתבו מנהג זה, וכן כתבו אותו רבים מן האחרונים, וכן (ב) נוהגין בכל מדינות אלו ואין לשנות פי הוא (ב) מנהג ותיקין. ונוהגין לקח תרנגול זכר לזכר, ולנקבה ולזקנין ותרנגלת (בי"ש חס"מ תשי"ב). ולזקנין למעבדות (ג) (ד) שני תרנגולים, אולי הלך זכר, ובוזקין

א תרשי"א בתשי"ב
ורחוקותיים
הש"ס

באר היטב

בכוח דף ה. ועין ידועות: (ב) חלום. המ"א העלה דאם מהענה עד סעודה הפסקת ליכא אסורא, ע"ש. ובש"י"א אסור להתענות כלל, עמ"א. ואם עשה והתענה כל היום, צריך למיבת תענית לתעניתו גם"ש סימן תקס"ח. ושי"ז פס"ב דא"צ לשיבת תענית לתעניתו אחר י"ב ע"ז, עין סימן רפה. והרב בית יצחק פס"ב שצריך למיבת תענית לתעניתו אחר י"ב, ע"ש. וצנן סימן רפה מש"ש, ועין ידועות. פס"ב של"ה: הנוהגים שלא לאכל פשר כי אם בקמים שא"א תחנון, אז במקומות שאין מרבים בסליחות באשמרת אי"כ עם הלילה י"ס ומתיר לאכל פשר בלילה, אבל במקומות שצריך באשמרת בסליחות אז לא תתקין הלילה ל"ט ואסור לאכל פשר, ע"כ. וכתב המ"א: ומ"מ צ"ע, דהא בכל פעם שמתחילים הלילה ל"ט אין נוסליו במנהג שלפניו והוא נופלן ש"ט דאין תתקין הלילה ל"ט, ולכן נ"ל דזקא מי שאכל פלילה מפש אבל אם אוכל קדם

משנה ברורה

ב (ג) אין נופלין על פניהם⁽¹⁾. ונוהגין לעשותה קצת כמו יום טוב⁽²⁾: (ד) 'למנצח' ו'מזמור לתודה'⁽³⁾. משום דכתוב בה 'ביום צרה, ו'מזמור לתודה', דכזמן הכית היה אסור להקריב שום קרבן הנאכל בערב יום הכפורים, דממעט זמן אכילתו, שהרי על-קולפנים כל הקרבנות נאכלין ליום ולילה שקלחתה, הבי"ם הכפופים אי אפשר לאכל⁽⁴⁾ (י) ונמצא מביא לידו פסול: (ה) ערב יום כפור שחרית. אבל במנהג (ו) אין אומרים אותו בכל גוונ:

א (א) יש למנע המנהג. משום (ב) חשש דרבי האמרי"ל: (ב) מנהג ותיקין⁽⁵⁾. ויחשב (ג) שקל מה שעושים לעוף הזה. הפל היה ראוי לבוא עליו, ועל-ידי תשובתו הקדוש-ברוך-הוא מטלק הגונה מצליו ונתקדם דגמתו בעוף הזה, וכן כתבו הראשונים טעם הקרבן הוא על העונג. וטוב לקחתו (ג) באשמרת אחר הסליחות, פי אז הרחמים גורמים, (ד) ולכן יש לבעל-הבית להזמין אבוקה, לפי שאין שוחטין בלילה פי אם לאור האבוקה. ויש ששוחטין אותה אחר תפילת שחרית ועיין א"ח. ובמקום (ו) שמתקבצים הרבה ביתר ורוחקין זה אה זה, ושהשוחטים נעורים כל הלילה פגנים ועופים ואינם מרגישים בפסין מפני רב העבודה, ויוכל לבוא לידו אסור נבלה⁽⁶⁾, טוב יותר לשחט הפרות יום או ימים קדם יום הכפורים, פי כל עשרת-ימיה השוכה הוא זמן לכפרות⁽⁷⁾ [ממ"ג, ע"ש]. או שישכבו (י) על

(3) ומטעם זה לא יאמר פס"ן פרשת קדשנות בערב יום כפור⁽¹⁾, אבל פרשת עולת זבח, שאינו נאכל ח"א: (י) פג"א אברהם: (ב) בית יוסף: (3) בגמ"ת ר' מיתות בית דין, שאוקרו לטוף אחר שחיטה⁽⁸⁾ הוא קצין סקילה, ומה ששוחט חופסו בצנאר ונתחכן אותו פאש הוא ונמא שרפה והרג וזקן ומהרי"ח: (2) פג"א אברהם על-פי קבלה: (7) מטה אברהם: (8) מטה אברהם: (1) מטה אברהם: (2) מטה אברהם: (3) מטה אברהם: (4) מטה אברהם: (5) שם:

